

De Biesbosch schoonmaken en schoonhouden

De Biesbosch stond centraal in een symposium van de Zuidhollandse Milieufederatie over vervuilde waterbodems en integraal waterbeheer. De Biesbosch is een Nationaal Park in oprichting waar binnen afzienbare tijd een beheers- en inrichtingsplan voor zal verschijnen. Op basis hiervan wordt een voorstel gemaakt het Nationaal Park officieel in te stellen. Het Overlegorgaan Nationaal Park in oprichting, waarin alle belanghebbenden bij de Biesbosch zijn vertegenwoordigd, moet tussen de vaak tegenstrijdige belangen en wensen compromissen zoeken. Recreatie, natuur, jacht, landbouw, waterwinning, scheepvaart, visserij en militair gebruik moeten alle in het toekomstig Nationaal Park aan hun trekken zien te komen, een welhaast onmogelijke opgave. Een voortdurende en felle discussie tussen onder andere natuur en recreatie, natuur en jacht, en tussen natuurrichtingen onderling (oerbos versus kapvlaktes versus inzet grote grazers bijvoorbeeld) is al jaren een feit.

Er is echter veel meer aan de hand. De Biesbosch heeft een sterk vervuilde (water)bodem wat moeilijk te rijmen valt met de status van een Nationaal Park. De Zuidhollandse Milieufederatie (ZHM) constateerde dat de problematiek van deze vuile bodem dreigde onder te sneeuwen in bovengeschetste discussie. Binnen het Overlegorgaan kon de laatste tijd zelfs de mening worden gehoord dat het wellicht beter was de vervuiling maar te laten liggen omdat anders natuur en landschap bij het wegbaggeren van het slib teveel zouden worden gestoord. De ZHM heeft hier met haar motto van het symposium: 'Schoonmaken en schoonhouden' stelling tegen willen nemen.

In het door de federatie op 28 september jl. gehouden symposium 'Stille waters

hebben vieze gronden' is geprobeerd juist die kant van de Biesbosch te belichten.

Huidige waarden van de Biesbosch

Al meteen bij de eerste spreker, voorzitter drs. J. Borgman van het Overlegorgaan, bleek het eerste deel van het motto, het schoonmaken, niet geheel onomstreden. Borgman legde in het bijzonder de nadruk op het unieke landschap – 'een groots en indrukwekkend landschap' in zijn woorden – en de aanwezige natuurwaarden.

Hij begon met een schets van de geomorfologie. Voor 1970 was de Biesbosch een zoetwatergetijdegebied met getijdeverschillen van wel 2 meter. Naar de zee toe hadden de wateren een brede trechtervorm; naar het land een smalle halsvorm. Bij de afsluiting van het Haringvliet in 1970 ging het getijdeverschil in de Biesbosch terug naar hooguit 20 cm en trad er deltavorming op. Door bezinking ontstonden lagunes, een breed ondiep gebied met verlanding. Het gebied veranderde van een ruig ontoegankelijk gebied met snel opkomend tij en droogvallende platen in relatief 'stille wateren' die voor recreanten makkelijk te bevaren zijn. Wat de natuur betreft verdwenen planten en dieren, anderen kwamen terug. De heer Borgman noemde moerasvogels als blauwborst, grote karekiet, kiekendief en onder andere ganzen en de noorse woelmuis als dieren die in de huidige Biesbosch voorkomen. Hij vond het gebied inmiddels weer zo waardevol dat hij grote vraagtekens zette bij het wegbaggeren van de vervuilde bodem. Dit zou de unieke geomorfologie en de natuur verstoren.

Vervuilde waterbodem

Drs. J. W. van Berghem van Rijkswaterstaat Directie Zuid-Holland vertelde dat er een indrukwekkende hoeveelheid slib in

de Biesbosch en aansluitend in het Hollands Diep ligt opgeslagen. Jaarlijks is hier sinds de sluiting van de Haringvliet-sluizen circa 5 miljoen m³ slib bezonken afkomstig van Rijn en Maas. Een aanzienlijk deel hiervan, 10-30 miljoen m³ is klasse IV-slib, de meest vervuilde klasse, vergelijkbaar met chemisch afval.

Van Berghem noemde PCB's en PAK's als stoffen die het meest verantwoordelijk zijn voor deze classificatie.

Het slib ligt in de Biesbosch niet overal even dik. Soms is het een pakket van 1,60 meter dik; soms ligt er niets.

De vervuilingswaarde van het slib varieert ook aanzienlijk.

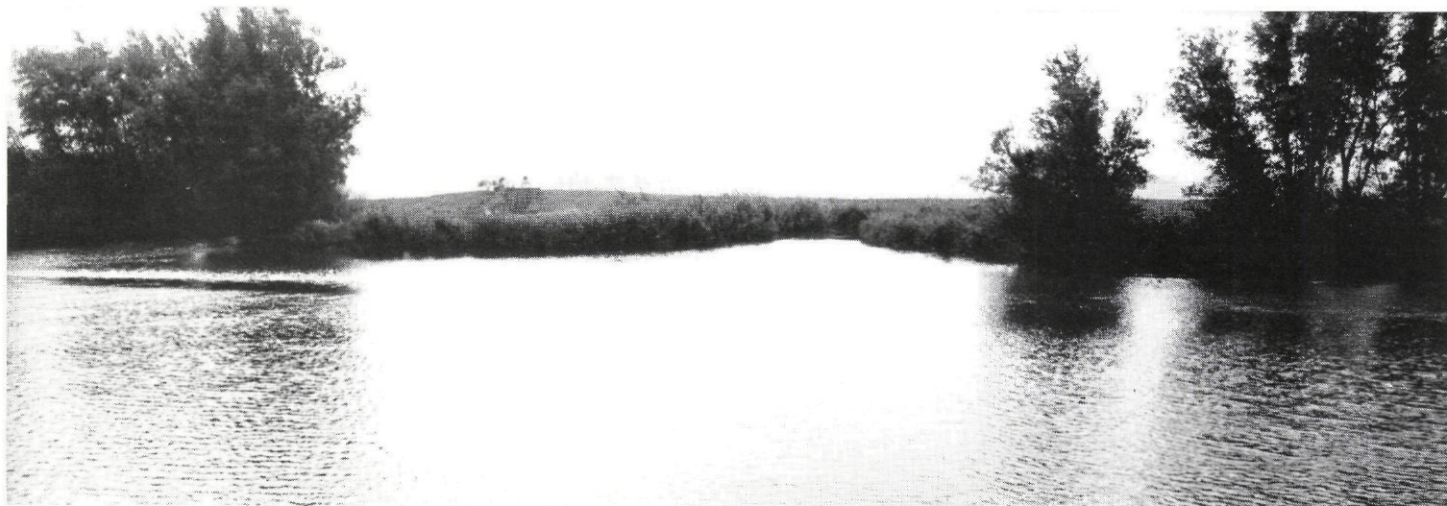
De vervuiling van de 'droge gronden' is een probleem dat Rijkswaterstaat nu in beeld probeert te brengen. Reden tot optimisme is er op dit punt niet, gelet op de eerste gegevens.

Van Berghem ging vervolgens nog even in op een zaak die recent weer een punt van discussie is geworden: het (het gedeeltelijk) openen van de Haringvliet-sluizen. Volledige opening zou op dit moment het ongewenste neveneffect met zich meebrengen dat alle slib de zee in wordt gespoeld (en wellicht in de Waddenzee bezinkt). Gedeeltelijke opening, en daarmee de herintroductie van hogere tijverschillen, zou ook voor de vervuiling gevolgen kunnen hebben. De mobiliteit van met name zware metalen is afhankelijk van de redoxpotentiaal. Het onderwater raken cq. droogvallen van de bodems zou dus tot een grotere verspreiding van metalen kunnen leiden.

Effecten op het ecosysteem

Verspreiding van toxische stoffen uit de waterbodem in het milieu is een grote bron van zorg in de Biesbosch.

De volgende sprekerster mw ir. C. Gleichman van het Rijksinstituut voor Natuurbeheer onderstreepte dit met een

verhaal over verspreiding en stapeling van stoffen in de voedselketens. De effecten van stoffen werden door haar vergeleken door gemeten en berekende waarden in de Biesbosch af te zetten tegen normen (voorzover die voorradig zijn). Bij alle door haar onderzochte dieren, van mugge-larven in de waterbodem, mosselen, vissen, aalscholvers, regenwormen, bevers tot grote grazers kunnen negatieve gezondheidseffecten optreden.

In het aquatisch systeem geldt dit het sterkst voor PCB's in toppredatoren als aalscholvers. Deze vogels vertonen een sterk verminderd broedsucces (2-4x lager dan elders), waardoor de populatie alleen in stand kan blijven door aanvulling van exemplaren van elders. Het leven van de otter is er zelfs ondenkbaar. Deze uitspraak van haar werd nog eens bevestigd door een analyse van het Rijks-instituut voor Visserijonderzoek van Biesbosch-paling in opdracht van het ZHM. De veilige waarde als voedsel voor otters werd in paling voor PCB's alleen al met een factor 160 overschreden. Voor de mens was dit een factor 30.

Op de droge bodems zijn de effecten van zware metalen als cadmium en arseen het meest bepalend. Zo is het nog maar helemaal de vraag of de uitgezette bevers in de Biesbosch als vegetariërs op termijn geen schade zullen ondervinden door deze metalen.

Dit beeld dat mw Gleichman schetste van dieren die sterk lijden onder de milieu-vervuiling is niet in overeenstemming met het beeld dat de oppervlakkige waarnemer krijgt van de Biesbosch als een groen gebied met veel vogels en vissen. Ze rekende echter in één keer af met alle mensen die zouden willen beweren dat het wel meevalt met de vervuiling.

Aan het eind van haar verhaal maakte ze daarvoor de vergelijking met een zieke patiënt met kanker: 'De Biesbosch is verontreinigd, zwaar verontreinigd. De verontreinigingen zijn toxisch. Je kunt er aan doodgaan. Het is niet bekend hoe de verontreinigingen zich zullen gedragen. Het is ook niet bekend hoelang de Biesbosch nog zal leven. Het beleid moet alles doen om de Biesbosch te redden. Maar doen ze dat ook? Ze laten de Biesbosch toch niet stikken?'.

Schoonmaken van de Biesbosch

Bij Rijkswaterstaat worden plannen voorbereid om een depôt te maken in het Hollands Diep voor het verontreinigd slib. Na ontzanding ontstaan er in de vaargeul van het Diep diepe putten waar het verontreinigd slib naar toe verplaatst kan worden. Een Milieueffectrapportage (MER) moet te zijner tijd een keuze

mogelijk maken uit een aantal lokaties en bergingsvormen.

Het ligt in de verwachting dat het zwaartst vervuild Biesbosch-slib er ook in terecht komt. Een belangrijk discussiepunt hierbij is het moment van saneren. Want zodra het slib wordt weggebaggerd zal er binnen afzienbare tijd aanvulling plaatsvinden met vers slib, aangevoerd door Rijn en Maas. Dit slib heeft nu nog een bedenkelijke kwaliteit. De Rijnsanering stagneert en de kwaliteit van water en slib van de Maas gaat zelfs weer achteruit. Langer wachten met saneren zou daarom een betere waterbodempkwaliteit opleveren in de Biesbosch. Wachten met saneren geeft echter een voortdurende verspreiding van milieubelastende stoffen. Een moeilijk dilemma. De heer Van Berghem stelde dat saneren moet leiden tot een 'verbetering van de kwaliteit van de waterbodem'. Vanuit de zaal toonde de heer Leuven (Stichting Natuur en Milieu) zich zeer verontrust door deze opstelling en hij vroeg zich af of Rijkswaterstaat bij de waterbodemsanering het principe van de multifunctionaliteit losgelaten had. En hoe zich dat verhoudt met de bodemsanering waar dit principe wel geldt. Van Berghem wilde een duidelijk onderscheid maken tussen de sanering van de natte en droge bodem. De waterbodem heeft veel meer dynamiek (uitwisseling met stoffen uit het water; aanvoer en verplaatsing van slib) en is daarom niet op dezelfde manier te benaderen. Dat uiteindelijk multifunctionaliteit het doel is onderschreef ook hij wel. In de Biesbosch gaat het echter om de eerste stap, waarbij de vraag centraal staat of er voldoende milieurendement gehaald wordt in termen van vermindering van de verspreiding van stoffen naar grondwater en voedselketens.

Dr. R. Leuven was zelf de volgende spreker en legde vooral de vinger op de zere wonde van het niet totstandkomen van schoonmaaktechnieken van het slib. Hoewel niet aan (tijdelijke) opslag van slib in depôts te ontkomen is, zou er veel meer geld moeten komen voor onderzoek naar nieuwe technieken die het slib reinigen. Hij hield daarbij een pleidooi voor proefprojecten voor slibreiniging ter plaatse in de Biesbosch. Dit gebied zou een ideale testcase zijn voor sanering in natuurgebieden. Het zou tevens tegemoet komen aan de wensen van de heer Borgman die aangaf niets te zien in baggerschepen in de Biesbosch.

... en schoonhouden

Dweilen met de kraan open moet voorkomen worden. Daar was iedereen het snel over eens. Als de Biesbosch wordt

schoongemaakt mag er geen nieuwe vervuiling meer worden aangevoerd. De blik gaat dan naar de vervuilers. Dit zijn de lokale vervuilers als jacht (loodkorrels), recreanten (zwerfvuil) en landbouw, wat de heer R. Jaquet (Natuur- en Vogelwacht Dordrecht) met een treffende diaserie wist te illustreren, maar vooral ook de lozers op de grote rivieren. Een oplossing voor de laatste categorie is niet op korte termijn voorhanden. Een interessante optie hiervoor werd gepresenteerd door mw C. Huberts van het gemeentelijk Havenbedrijf van Rotterdam. Deze gemeente is al enige jaren bezig met het Project Onderzoek Rijn (POR) vanwege de hoge kosten die gemoeid zijn met de verwijdering van vervuild havenslib. Het POR behelst een analyse van lozingen op de Rijn, overleg met lozers, en – als stok achter de deur – een juridisch instrumentarium als de voortgang van de sanering stagneert. Mevrouw Huberts stelde voor ten behoeve van de Biesbosch een POM (Project Onderzoek Maas) te starten. Organisaties die belangen hebben in de Biesbosch zouden hiermee druk kunnen uitoefenen op lozers op de Maas. Een aantal bedrijven in België (cokesfabrieken, zinkelektrolyse) maken er de laatste jaren nog steeds een puinhoop van en zouden een goede kandidaat zijn voor zo'n actie, aldus mw Huberts. Het juridisch voorwerk is al verricht door Rotterdam. Daaruit blijkt dat op een relatief eenvoudige manier juridische actie ondernomen kan worden als men er in slaagt de relatie te leggen tussen lozing en vervuiling.

De gedachte om éénzelfde soort juridische actie op regionale schaal voor waterbeheerders uit te werken (bestrijdingsmiddelen uit de landbouw; cadmium uit rookgassen) werd tenslotte positief benaderd door ir. H. Tonkes van het Zuiveringsschap Hollandse Eilanden en Waarden.

Het motto van het symposium, schoonmaken en schoonhouden van de Biesbosch, bleek op deze dag een goed draagvlak te hebben. Nieuwe schoonmaaktechnieken voor slib en acties tegen lozers verdienen daarbij veel meer de aandacht, juist ook van natuurbeherende organisaties.

De ZHM zal als vervolg op haar symposium hieraan een uitwerking geven in een concreet voorstel in een poging een bescheiden bijdrage te leveren aan het herstel van de Biesbosch.

**Hans Muilerman,
Zuidhollandse Milieufederatie**